IJTIMOIY TARMOQLARDA AXBOROT OQIMLARINI SHAKLLANTIRISH VA ANALITIK ISHLOV BERISH

Ruziyev Eldor Ilhomovich
TATU Mustaqil izlanuvchisi
Tel:+998946250020

KIRISH

O'zbekistonda axborot texnologiyalarini rivojlantirish va ularni jamiyat faoliyatining barcha sohalarida amalga oshirish axborot xavfsizligi tizimlarini joriy etishni o'z ichiga oladi. Buning sababi zamonaviy texnologiyalar paydo bo'lishi bilan turli xil tahdidlar virtual muhitda jadal rivojlanmoqda. Va mavjud axborot xavfsizligi texnologiyalari eskirmoqda. So'nggi bir necha yil ichida bu hodisa ancha sezilarli bo'lib qoldi. "Kiberjinoyatchining asosiy istagi tahdidlar amalga oshirilishidan foyda olish va texnologiya qancha ko'p imkoniyatlar yaratsa, ular (kiberjinoyatchilar) o'z niyatlarini amalga oshirishda shuncha ko'p imkoniyatlarga ega bo'lishadi." So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida axborot xavfsizligi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda.

Bu:

1. Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va rivojlantirish.

2. Axborot xavfsizligini ta'minlash dasturiy ta'minotini ishlab chiqish va amalga oshirish.

Xalqaro ta'sir o'tkazish va boshqa mamlakatlar bilan ilg'or tajribalarni almashish. Yuqorida aytib o'tilganlarga qaramay, axborot xavfsizligi sohasida zarur choralarni ishlab chiqish va muvofiqlashtirish masalalari haligacha dolzarb bo'lib turibdi[1-2].

Axborot va psixologik xavfsizlik davlat, jamiyat va xususiy shaxs tomonidan amalga oshiriladigan, har qanday joyda axborot texnologiyalariga hamroh bo'ladigan, ular bilan bir joyda to'liq birlashish darajasigacha bo'lgan jarayonlar va choralardir.

Kiberhujumlik psixologik zarar etkazishga qaratilgan hujumlar bo'lib, ular turli xil aloqa platformalari: elektron pochta, tezkor xabar almashish xizmatlari, suhbat xonalari, ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar, shuningdek, mobil aloqa va Internet orqali amalga oshiriladi

Agar xodimlar tarkibida axborot xavfsizligi bo'yicha yaxshi mutaxassislarga ega bo'lgan tashkilotlar biron bir himoyaga ega bo'lsa, unda ma'lumotlar uzatish tarmoqlarining oddiy foydalanuvchisi xavfsizlik jarayonidagi eng himoyalanmagan bo'g'in hisoblanadi.

Ko'pincha ular trolling, kashchenizm yoki kiberhujumlarning turli xil turlari qurbonlari bo’ladi. Afsuski, maxsus ma'lumotga ega bo'lmagan yoki biron bir kompyuter mahoratiga ega bo'lmagan oddiy foydalanuvchi Internet axborot xavfsizligi tahdidlarining himoyasiz qurboniga aylanadi. Shuning uchun ular ko'pincha kiberjinoyatchilarning qurboniga aylanishlari ajablanarli emas. Hujum tashkilotga qaratilgan bo'lsa ham, foydalanuvchi baribir qurbon bo'ladi.

METODOLOGIYA

Axborot-kommunikatsiya tizimlarida ijtimoiy tarmoqlar tuzilishini tahlil qilish. Ijtimoiy tarmoq deganda $G = (V, E)$ grafigi sifatida aks ettirilishi mumkin bo'lgan tugunlar to'plami (foydalanuvchilar, guruhlar yoki jamoalar) va ular orasidagi bog'lanishlar (ijtimoiy o'zaro aloqalar) dan iborat bo'lgan tuzilma tushuniladi.

Ijtimoiy tarmoqlarni arxitekturasi bo'yicha quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

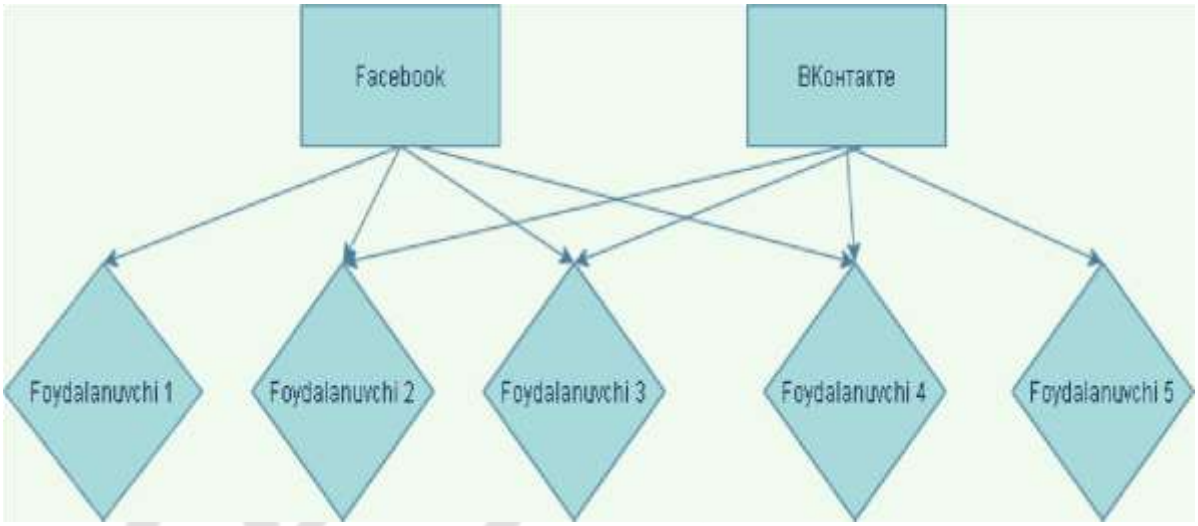

1.-rasm. Ijtimoiy tarmoqlarning markazlashtirilgan arxitekturasi

Qisman markazlashtirilmagan (gibrid) yechimlar (1.2-rasm). Birgina misol bu ko'plab o'zaro bog'langan tugunlardan tashkil topgan *Diaspora* ijtimoiy tarmog'i, ularning har biri alohida veb-server. Ijtimoiy tarmoq mijoz-server arxitekturasiga ega, foydalanuvchilar ulanadigan serverni tanlashlari mumkin.

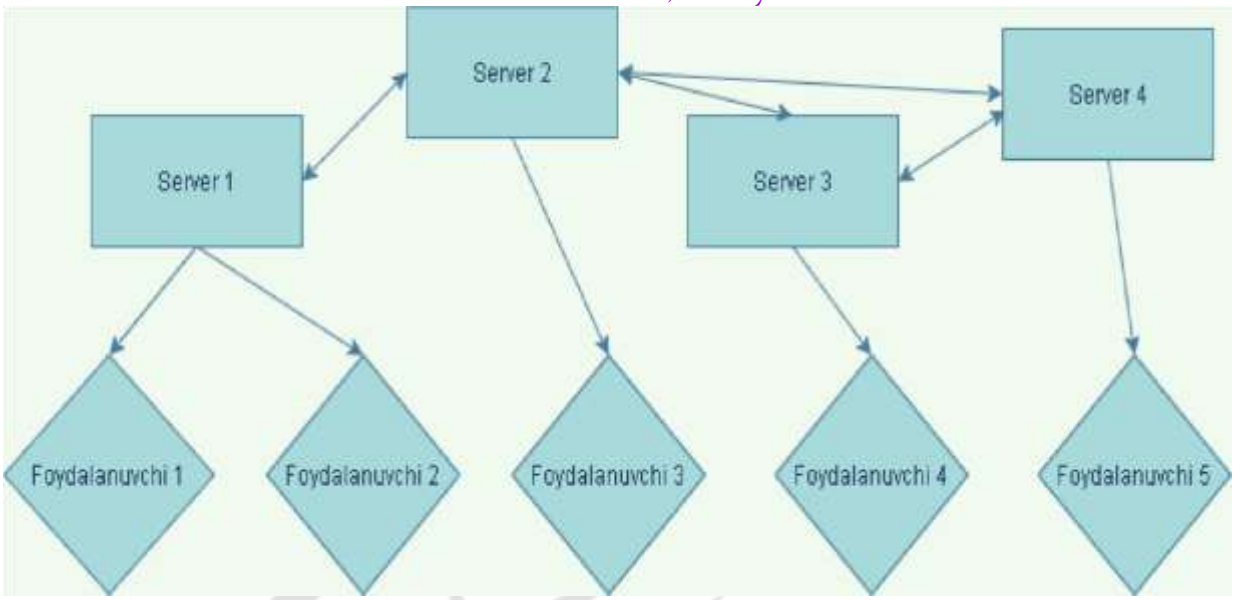

1.2-rasm. Qisman markazlashtirilmagan ijtimoiy tarmoq arxitekturasi

To'liq markazlashtirilmagan P2P (peer-to-peer) ijtimoiy tarmoqlari (1.3-rasm). Ma'lumotlar mijoz tomonidan saqlanadi va qayta ishlanadi [3-4], bu ham serverdir. Ushbu ijtimoiy tarmoqlarga quyidagilar kiradi: *LifeSocial, PeerSoN, Safebook, Pandora*.

1.3-rasm. To'liq markazlashtirilmagan ijtimoiy tarmoq arxitekturasi

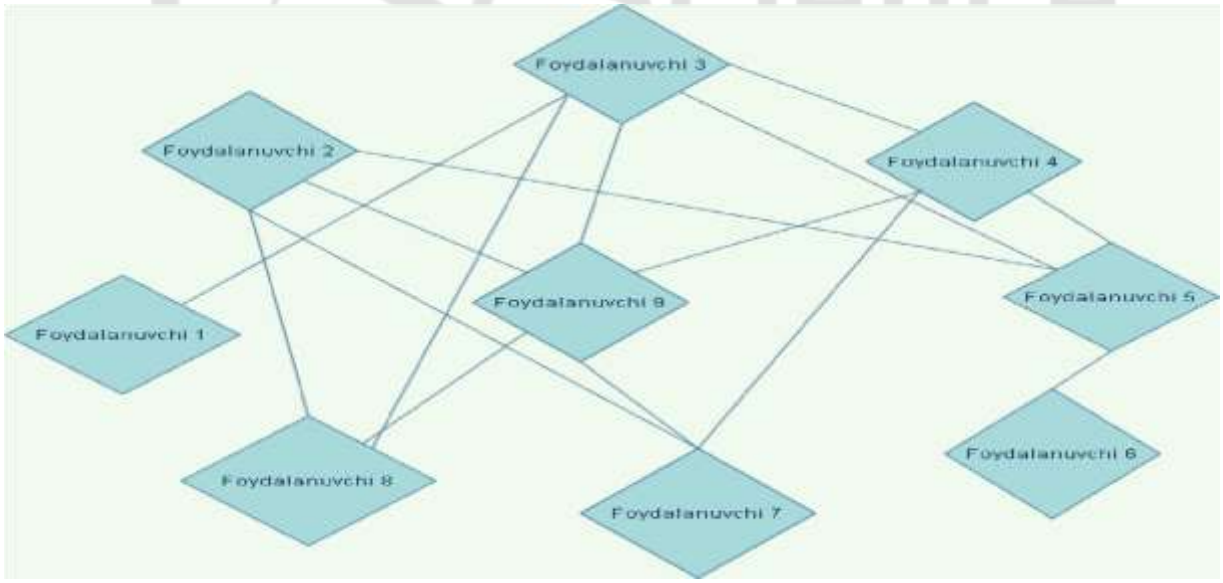

Shunday qilib, biz xulosaga kelishimiz mumkinki, agar ijtimoiy tarmoqlarda buzg'unchi ma'lumotlarning tarqalishini to'xtatish zarur bo'lsa, foydalanuvchilarning butun ijtimoiy tarmoqni to'liq blokirovka qilish kerak bo'lmasdan tarqalishi va o'zaro aloqasi amalga oshiriladigan bir nechta tugunlarni blokirovka qilish kifoya.

MUHOKAMA

Ijtimoiy tarmoqlarda axborot xurujlari turlarining xususiyatlari. Axborot tahdidi - bu axborot xavfsizligi buzilishining potentsial yoki real tahdidini vujudga keltiradigan shart-sharoitlar va omillar majmuidir.

Axborot xurujlariga qarshi tarqalishi va qurish himoya qismlarining oldindan ularning tasnifi xususiyatlarni ta'kidlash lozim bo'ladi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi axborot xurujlari bir necha asosiy mezonlarga muvofiq tasniflanishi mumkin:

- *ta'sir etish ob'ektlari;*
- *ta'sir maqsadi;*
- *xurujlarni amalga oshirish usullari;*
- *ta'sir qilish manbalari;*

Ta'sir ob'ektlari:

- Ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari;
- Ishlab chiquvchilar, ma'muriyat va texnik xodimlar;
- Uskuna (serverlar, ish stantsiyalari, tarmoq uskunalari, aloqa kanallari);
- Dasturiy ta'minot.

Ta'sir maqsadlari:

Texnik va axborot (dasturiy ta'minotga ta'sir):

- uskunalari bilan ishlashning buzulishi;
- aloqa kanalining mavjudligini cheklash;
- Ma'lumotlarning yaxlitligi va dolzarbligini buzish. Ma'lumotni o'zgartirish yoki olib tashlash;

Axborot tahdidlarga almashish taxmin asoslangan usullari izomorfizma qo'yish mumkin. Ba'zi biologik modellar ijtimoiy tarmoqlarda qo'llanilishi uchun moslashtirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Акулич, М.М. (2012) Троллинг в социальных сетях: возникновение и развитие. Электронный ресурс. // journals.rudn.ru › sociology › article.

2. Курилкин, А. В. (2019) Проблемы информационно- психологического манипулирования в пространстве сети Facebook. Электронный ресурс.

3. Котенко И.В., Воронцов В.В. Аналитические модели распространения сетевых червей // Труды СПИИРАН. 2007. Вып. 4. С. 208-224.

4. Д.А. Губанов, Д.А. Новиков, А.Г. Чхартишвили, Модели информационного влияния и информационного управления в социальных сетях // Проблемы управления, 2009, № 5, С. 28–35

5. Savchenko I.I., Gatcenko O.I. Analytical review of methods of providing internet anonymity // Automatic Control and Computer Sciences - 2015, Vol. 49, No. 8, P. 696-700